

EDUKOLOGINIO TURIZMO PANAUDOJIMO GALIMYBĖS GAMTAMOKSLINIAME UGDYME

Dalia Prakapienė

*Vilniaus pedagoginis universitetas, Bendrosios geografijos
katedra, Lietuva*

Anotacija

Straipsnyje analizuojama ir apibrėžiama edukologinio turizmo samprata, pateikiamos jos struktūrinės dalys, atskleidžiamos panaudojimo gamtamoksliniame ugdyme galimybės. Atliktas mokomųjų ekskursijų įvairovės tyrimas Lietuvos nacionaliniuose ir regioniniuose parkuose patvirtino edukologinio turizmo ir gamtamokslinio ugdymo integravimo galimybes. Tyrimo metu identifikuota regioniniuose ir nacionaliniuose parkuose vykdoma ekskursinė mokojoji veikla; nustatyta, kokiose gamtamokslinės veiklos srityse ji gali būti panaudojama.

Pagrindiniai žodžiai: *edukologinis turizmas, gamtamokslinis ugdymas, mokojoji ekskursija, Lietuvos regioniniai ir nacionaliniai parkai.*

Įvadas

Nuolat besikeičiančioje šiuolaikinėje visuomenėje ypač svarbus vaidmuo tenka ugdymo institucijoms, pirmiausia mokyklai. Pastaruoju metu didelis dėmesys skiriamas ugdymo turinio pokyčiams, diskutuojama apie tai ko, kiek ir kaip mokyti. Ypač aktualus tampa kūrybinis ugdymas, skatinantis žmogiškųjų gebėjimų plėtojimą, saviraišką, kuri gali būti ugdoma per aktyvią veiklą. Tokio pobūdžio veiklą skatina ir gamtamokslinis ugdymas, kuris remiasi gamtamoksline kompetencija, charakterizuojama gebėjimu ir nusiuteikimu naudotis gamtos pasaulį aiškinančiomis žiniomis ir gamtos tyrimų metodais siekiant atsakyti į išskylančius klausimus, ieškoti įrodymais pagrįstų išvadų bei sprendimų, suprasti žmogaus veiklos sukeltus pokyčius gamtoje ir imtis asmeninės atsakomybės už aplinkos išsaugojimą, tausoti savo ir kitų žmonių sveikatą (Pagrindinio..., 2008). Gamtamokslinio ugdymo procese pedagogams rekomenduojama plėtoti įvairius mokymo metodus. Vienas iš metodų, dažnai naudojamų nepamokinėje, projektinėje veikloje arba mokantis savarankiškai, – ekskursija arba išvyka. Gamtamokslinio ugdymo srityje tai ypač aktualu, nes ugdytiniai gali mokytis konkrečioje aplinkoje, ją stebėti, tyrinėti, lyginti, atlikti bandymus ir eksperimentus, tikrinti išsikeltas hipotezes ir pan. Pastaruoju metu ši veiklos forma tampa vis aktualesnė ir populiarsnė. Jai realizuoti svarbus edukologinis turizmas. Vis dažniau kalbama apie edukologinį turizmą, jo plėtros perspektyvas, konkrečias programas, integravimą į ugdymo procesą. Tačiau Lietuvoje moksliniu požiūriu jis išsamiai nenagrinėtas, nėra atlikta mokslinių tyrimų. Aptinkami tik pavieniai moksliniai straipsniai atskiromis temomis. L. B. Garbačiauskienė, J. Stulpinaitė (2006) ekskursiją nagrinėja kaip žinių visuomenės raidos veiksnių; I. Zaleskienė ir A. Dobkevičienė-Džiovėnienė (2007) ekskursiją analizuoja kaip pilietiškumo ugdymo metodą; A. Garalis, B. Švagždienė, O. Liesionienė (2008) ekskursiją analizuoja kaip edukacinę paslaugą, pagrindžia jos sampratą ir atskleidžia esminius teorinius aspektus; B. Švagždienė (2010) analizuoja turizmo paslaugos edukacinio potencialo raišką besimokančios organizacijos kontekste. Gamtamokslinio ugdymo problematika nagrinėjama žymiai plačiau. Gamtamokslinio išsilavinimo ir ugdymo sampratas bei problemas nagrinėjo V. Lamanaukas

(2005, 2010), M. Vilkonienė, R. Vilkonis (2005); gamtamokslinį ugdymą kaip integralų reiškinį Lietuvoje ir Latvijoje analizavo V. Lamanuskas, J. Gedrovics, J. Raipulis (2004); gamtamokslinio ugdymo svarbą ir problemas bendrojo lavinimo mokykloje aptarė V. Lamanuskas, L. Ušeckienė (2002, 2009); specialiųjų ugdymo(si) poreikių moksleivių gamtamokslinio ugdymo aktualumą išryškino A. Klangauskas (2006). Edukologinio turizmo sąsają su gamtamoksliniu ugdymu galima aptikti kai kuriuose moksliniuose ir metodiniuose straipsniuose. R. Vilkonis, R. Navickaitė (2007) aptarė ugdymą lauke skatinančią tarptautinę mokymosi partnerystę; R. Vilkonis, M. Vilkonienė (2008) analizavo veiksnius, ribojančius vaikų ugdymą lauke; I. Krivickienė (2010) aptaria ekskursijų metodo panaudojimo stiprinant mokinių mokymosi motyvaciją reikšmę; L. Railienė (2010) nagrinėjo, kaip bendrojo lavinimo mokyklos moksleivius mokyti, įtvirtinti jų turimas teorines žinias iš geografijos, biologijos, fizikos, chemijos ne tik pamokose, bet ir aplinkoje. Taigi išryškėja mokslinė **problema** – kokia yra edukologinio turizmo panaudojimo gamtamoksliniame ugdyme situacija?

Šio tyrimo **tikslas** – atskleisti edukologinio turizmo panaudojimo galimybes gamtamokslinio ugdymo srityje.

Tyrimo objektas – edukologinio turizmo panaudojimo galimybės gamtamoksliniame ugdyme.

Tyrimo metodologija

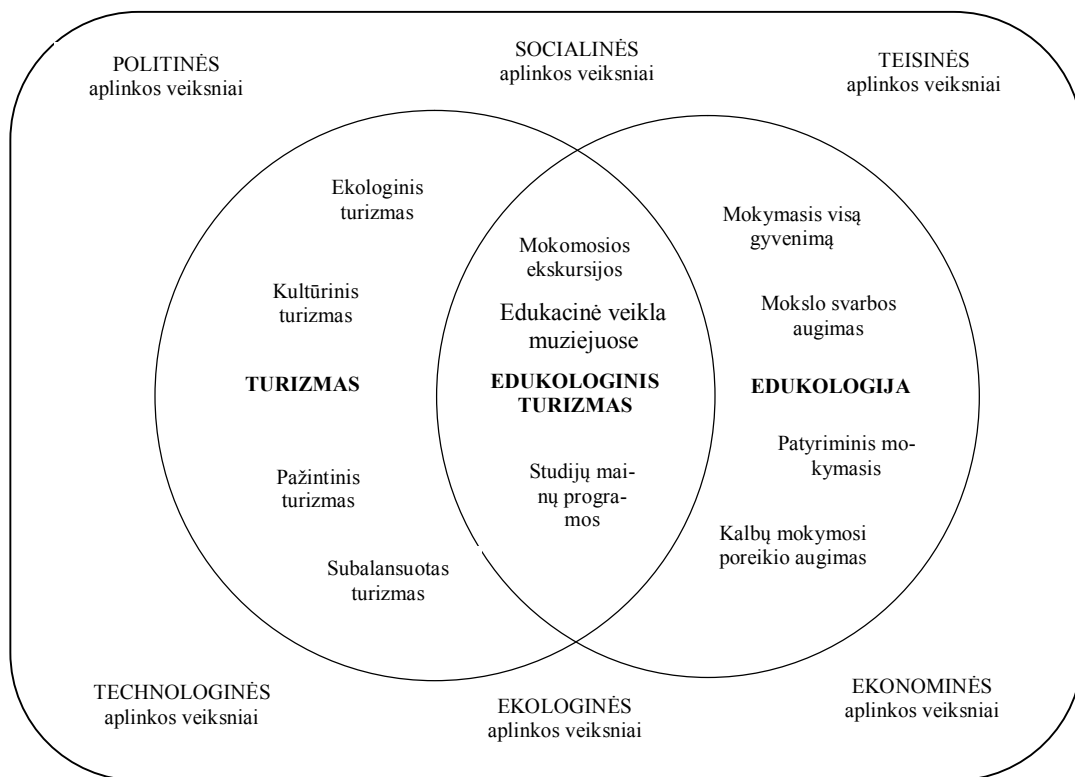
Bendra tyrimo charakteristika

Tyrimas atliktas 2010 m. spalio–2011 m. sausio mėn. Siekiant duomenų patikimumo taikytas trianguliacijos principas derinant kiekybinio ir kokybinio pobūdžio tyrimų strategijas. Taikant kontentinės (turinio) analizės metodą išanalizuotos Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Analizės pagrindu buvo sudaryta anketa. Anketinei apklausai pasirinkta tikslinė netikimybinė atranka apklausiant visų Lietuvoje esančių penkių nacionalinių ir 30 regioninių parkų darbuotojus. Minėti parkai pasirinkti dėl savo specifiškumo: statuso, paskirties, veiklos pobūdžio. Remiantis gautais apklausos duomenimis buvo atlikta minėtų parkų mokomųjų ekskursijų pasiūlos analizė, didžiausią dėmesį skiriant pastarųjų turinio analizei. Analizuojant ir klasifikuojant gautus rezultatus buvo remiamasi Gamtamokslinio ugdymo bendrosiose programose (Pradinio..., 2008) išskirtomis veiklos sritimis. Iš viso buvo išanalizuotos visos (92) Lietuvos nacionaliniuose ir regioniniuose parkuose vedamos mokomosios ekskursijos, plėtojančios gamtamokslinio ugdymo gebėjimus.

Tyrimo teoriniai metmenys

Užsienio literatūroje, apibrėžiant edukologinį turizmą, vartojamos dvi pagrindinės sąvokos: „edukologinis turizmas“ ir „turizmo edukologija“. Jų vartojimas iki šiol yra mokslinių diskusijų objektas, nes dažniausiai neišryškėja didelių skirtumų, jos yra panašios ar net turi tą pačią reikšmę. Pirmieji edukologinio turizmo apibrėžimai, buvo siejami su suaugusiųjų tęstinėmis studijomis, pažintinėmis kelionėmis ar kultūriniu turizmu (Kalinowski, 1992; Wood, 2001). Vėliau sąvoka buvo transformuota išryškinant edukologinį aspektą. B. W. Ritchie (2003, p.11) šią problemą analizuoja dviem aspektais: pirmuoju – kai svarbiausias objektas yra turizmas, antruoju – kai edukologija. Tiems atvejams, kai dominuoja turizmo sritis, minėtas autorius priskiria keliones, ekskursijas, kuriose pagrindinis dėmesys skiriamas pačiam turizmui, keliavimo tipui. Tačiau jis neatmeta to fakto,

kad keliaudamas žmogus gali išmokyti daug svarbių dalykų. Šį pagrindimą jis linkęs pritaikyti „turizmo edukologijai“. Kalbėdamas apie „edukologinį turizmą“ nurodo, kad svarbiausias vaidmuo tenka edukologijai. Šiai sričiai autorius priskiria mokyklines ekskursijas, kalbų mokymąsi, mainų programas, t. y. visą veiklą, susijusią su ugdymo procesu. Edukologinio turizmo dalyviai yra motyvuoti įgyti konkrečių žinių ar gebėjimų. Vis dėlto ši autoriaus iškelta teorija taip pat yra diskutuotina. Nors reiktų išsamesnio mokslinio pagrindimo, visgi teigtina, kad „turizmo edukologijos“ sąvoka apibrėžia sąlygas, kaip mokyti turizmo, kokiais metodais ir pan. O „edukologinis turizmas“ yra nukreiptas į edukacinę veiklą, realizuojamą per turizmą. Edukologinis turizmas yra dviejų veiklos sričių – turizmo ir edukologijos – derinys (1 pav.). Šie mokslai vienas kitą papildo ir naudojami vienas kito ištekliams. Teigtina, kad edukologinis turizmas dažniausiai naudojasi konkrečiu turizmo rinkos produktu, o remdamasis edukologijos mokslu jį kokybiškai realizuoja ugdymo srityje. Tačiau būtina akcentuoti, kad edukologinis turizmas yra aplinkos dalis, kuri neišvengiamai veikiama vadybos moksle plačiai išanalizuotų išorinės aplinkos veiksnių: politinių, socialinių, ekonominių, ekologinių, technologinių ir teisinių. Tad besikeičianti išorinė aplinka, vykstantys globalizacijos procesai tiesiogiai veikia ir edukologinio turizmo organizavimą ir plėtrą.

1 pav. Edukologinio turizmo sampratos struktūrinis modelis

Šį edukologinio turizmo sampratos struktūrinį modelį patvirtina ir kitų autorių darbai. P. Ankomah ir R. T. Larson (2000) nurodo, kad edukologinis turizmas – tai programa, pamoka ar kita veikla, kai dalyviai kaip grupė dalyvauja išvykoje, kurios pagrindinis tikslas – edukacinė veikla, susijusi su konkrečia vietoje. M. A. H. Bhuiyan ir kt. (2010) bei P. R. Fidgeon (2010) akcentuoja, kad edukologinis turizmas sudaro sąlygas mokytis bet kokio amžiaus asmeniui. Ugdymas gali būti realizuojamas ne tik bendrojo lavinimo ar aukštosiose mokyklose, bet ir visą gyvenimą trunkančiu mokymusi; jis padeda suderinti teorines žinias ir praktinį patyrimą. Tai realizuojama per studentų ar moksleivių mainų programas, ugdomąją muziejų veiklą, mokomąsias ekskursijas ar išvykas.

Edukologinio turizmo panaudojimo galimybės gamtamoksliniame ugdyme labiausiai atsiskleidžia per mokomąsias ekskursijas. L. Jovaiša (2007, p. 67) ekskursiją apibrėžia kaip mokymo formą, dažniausiai pamoką prie natūraliomis sąlygomis esančio objekto. Mokomosios ekskursijos būna įvairių tipų: supažindinimo su nauju dalyku pagal mokymo programą; išmokyti dalykų įtvirtinimo; apžvalginės; kompleksinės, kai norima realizuoti įvairius mokymo tikslus. B.W. Ritchie, N. Carr, Ch. Cooper (2008) mokomąsias ekskursijas klasifikuoja į dvi pagrindines grupes. Pirmajai grupei priskiriamos ekskursijos, tiesiogiai susijusios su ugdymo procesu, bendrosiomis programomis ir konkrečiu dalyku. Tokios ekskursijos yra formaliojo mokymosi tąsa. Antroji mokomųjų ekskursijų grupė taip pat turi ugdomąją funkciją, bet ji nesusijusi su konkrečia pamoka ar dalyku. Tokios ekskursijos dažniausiai organizuojamos neformaliojo ugdymo procese.

Ekskursija, kaip metodas, gali būti naudojama visiems mokomiesiems dalykams. Tačiau gamtamokslinis ugdymas – viena iš didžiausių galimybes turinčių mokslo grupių. Tai susiję su dviem pagrindiniais dalykais: mokymosi objektais / aplinka ir praktine veikla. Gamtamokslinio ugdymo Bendrosiose programose (Pradinio..., 2008, p. 861) teigiama, kad gamtos pasaulis vientisas, todėl ugdant mokinius negalima apsiriboti atskirų gamtos mokslų dalykų dėstymu. Reikia nagrinėti bendras gamtamokslines temas, glaudžiai susijusias su kasdieniu mokinių gyvenimu, universalias sąvokas ir dėsningumus, remiantis bendrais gyvosios ir negyvosios gamtos pažinimo metodais. Tačiau mokiniams reikia ne tik įvairių žinių, įgūdžių, bet ir tam tikros, konkrečiam dalykui pritaikytos mokymosi aplinkos. Todėl gamtamokslinis ugdymas glaudžiai susijęs su mokinių veikla gamtoje arba žmogaus sukurtoje aplinkoje. Mokomosios ekskursijos suteikia galimybes ugdyti stebėjimų, tyrimų gebėjimus; praplečia mokinių patirtį, ugdo mokslinę pasaulėvoką ir atsakingą požiūrį į aplinką, gamtą, gyvybę.

Mokomosios ekskursijos svarba ir panaudojimo galimybės tiesiogiai atsispindi ir formaliosiuose dokumentuose. Išanalizavus Bendrosiose programose pateikiamus mokinių pasiekimus ir ugdymo gaires, aptinkamos tiesioginės nuorodos į edukacinę veiklą, mokomųjų ekskursijų metu (1 lentelė). Tokio tipo ekskursijos būtų tiesiogiai susietos su mokomuoju dalyku ir konkrečiu ugdymo turiniu.

**Gamtamokslinio ugdymo gairės realizuojamos mokomosiose ekskursijose
(Pagrindinio..., p. 870–921)**

<i>Klasė</i>	<i>Veiklos sritis</i>	<i>Ugdymo gairės</i>
5–6	Gamtos tyrimai	Gali būti organizuojama ekskursija į mokyklos biblioteką, išsiaiškinama, kur rasti gamtos mokslams skirtos medžiagos. Mokiniai mokomi atpažinti patikimus informacijos šaltinius.
5–6	Organizmas ir aplinka. Biosfera ir žmogus	Mokiniai artimiausioje aplinkoje stebi, matuoja, skaičiuoja aplinkos taršos apraiškas, kaupia ir apibendrina duomenis, daro išvadas ir pristato jas klasėje, mokykloje, tėvams. Mokiniai stebi artimiausios vietovės augalus, gyvūnus ar jų paliktus pėdsakus, juos aprašo, piešia, fotografuoja, atpažįsta.
5–6	Gyvybės tęstinumas ir įvairovė	Gamtoje galima stebėti įvairius augalų ir gyvūnų prisitaikymo prie aplinkos būdus (pvz., lapų forma, išsidėstymas, vabzdžių, žuvų kūno spalva ir pan.)
5–6	Žemės ir Visatos pažinimas	Esant galimybei pravartu organizuoti ekskursijas į planetariumą, Molėtų observatoriją ir Etnokosmologijos centrą.
7–8	Organizmas ir aplinka. Biosfera ir žmogus	Gamtoje stebi ir mokosi atpažinti pasirinktų ekosistemų (vandens ar sausumos) organizmus. Nagrinėdami žmogaus veiklos pavyzdžius artimiausioje vietovėje (žemės dirbimą, miško darbus, pramonės plėtrą, kelių tiesimą) aiškinasi, kokias teigiamas ir neigiamas pasekmes ši veikla turi gamtinėms populiacijoms.
9–10	Gamtos tyrimai	Mokiniam gali būti organizuojamos ekskursijos į artimiausias pramonės įmones (pvz., miestelio lentpjūvę, plytinę ir pan.), kurių metu susipažįstama su ten dirbančių žmonių profesijomis, mokomasi įmonės veiklą vertinti ekonominiu, socialiniu ir aplinkosaugos aspektais. Mokiniai mokomi suprasti, kad gyvenimo kokybę lemia ne tik mokslo ir technologijų laimėjimai, bet ir sudėtinga ekonomikos, socialinių, kultūros ir aplinkos veiksnių pusiausvyra, kad socialinis teisingumas yra labai svarbus.
9–10	Svarbiausių medžiagų pažinimas ir naudojimas	Lankydami vietinėse įmonėse, mokiniai renka informaciją apie chemijos pramonėje naudojamą medžiagą, gaminamus produktus, jų teikiamą naudą ir poveikį žmogui ir gamtai.

Mokomosios ekskursijos gali vykti labai įvairioje aplinkoje. Gamtoje, konkrečioje įmonėje ar įstaigoje, dirbtuvėse, muziejuje ir kt. Ekskursijos gali būti organizuojamos savarankiškai (pvz., pačių mokytojų) ar formaliai (turizmo įmonių). Kiekviena mokomoji ekskursija turi labai griežtą struktūrą ir apibrėžtą veiklą. Tačiau ekskursijų organizavimas reikalauja nemažai žmoniškųjų išteklių, dalykinio metodinio pasirengimo bei laiko. I. Zaleskienė, A. Dobkevičienė-Džiovėnienė (2007) identifikuodamos ekskursijos organizavimo problemas akcentuoja finansines išlaidas, nes dažniausiai bet kokia išvyka kainuoja, o ne visi tėvai ar globėjai finansiškai pajėgūs išleisti savo vaikus į keliones. Todėl į kelionių organizatorių organizuojamas ekskursijas ar keliones vyksta skirtingų klasių mokiniai. Kita problema yra ta, kad kelionių organizatorių siūlomos ekskursijos ir kelionės dažniausiai yra pažintinės arba poilsinės. Pastaruoju metu siūlomos ir mokomosios ekskursijos, tačiau dažnai jų turinys nerealizuoja ugdymo tikslų ir uždavinių: kelionių organizatoriai nėra susipažinę su ugdymo programomis, nežino mokinių poreikių, nesuinteresuoti papildomai pasirošti ir kt. Taip pat didelė problema – kvalifikuotų gidų, turinčių pedagoginę

patirtį bei norinčių ir gebančių dirbti su mokiniais, trūkumas. Todėl tam tikrais atvejais reikėtų skatinti pačius pedagogus organizuoti savarankiškas išvykas arba glaudžiau bendradarbiauti su edukacines ekskursijas kuriančiomis ir organizuojančiomis verslo įmonėmis ar įstaigomis (kelionių organizatoriais, turizmo informaciniais centrais, muziejais ir pan.).

Tyrimo metodai

Mokslinės informacijos šaltinių ir švietimo dokumentų analizė, anketinė apklausa bei kontentinė (turinio) analizė.

Tyrimo rezultatai

Išanalizavus gautus rezultatus buvo išskirtos 92 gamtamokslinio ugdymo turinį atitinkančios ekskursijos. Tačiau galima daryti išvadą, kad ne visuose regioniniuose parkuose yra paruoštos mokomosios ekskursijos ir numatyta konkreti edukacinė veikla. Pasak respondentų, „esant poreikiui, yra kuriamos ekskursijos konkrečioms atvejams, tariamasi su mokytojais, atsižvelgiama į jų pageidavimus“.

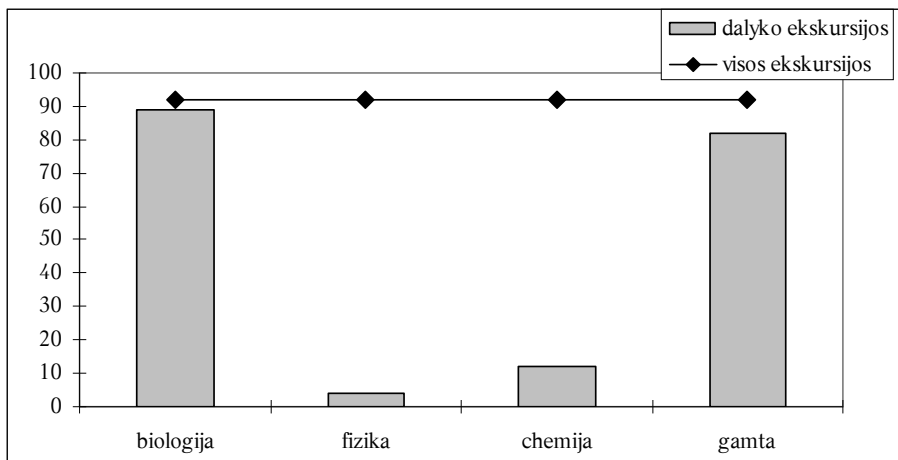
Didžiausias edukacinės veiklos ir ekskursijų pasirinkimas fiksuotas Aukštaitijos ir Dzūkijos nacionaliniuose parkuose. Tai galima paaiškinti tuo, kad čia yra sukurtos tikslinės darbo grupės, dirbančios konkrečiai šioje srityje. Aukštaitijos nacionaliniame parke yra įsteigtas Kaltanėnų ugdymo ir turizmo centras, o Dzūkijos nacionaliniame parke sudarytoje darbo grupėje dirba nemaža dalis pedagogų. Ekskursijos yra konkrečiai suskirstytos pagal amžiaus grupes, klases, suderintos su ugdymo turiniu.

Iš regioninių parkų ekskursijų gausa išsiskyrė Kurtuvėnų regioninis parkas. Jo siūlomose ekskursijose konstatuota didžiausia veiklos įvairovė. Edukacinių ekskursijų metu plėtojamos ne tik veiklos kryptys, susijusios su biologine įvairove, biosfera ir žmogumi, bet ir medžiagų sudėties ir savybių pažinimu bei jų naudojimu.

Analizuojant detalius ekskursijų aprašus buvo siekiama identifikuoti konkrečią edukacinę veiklą bei gebėjimus, kurie ugdomi šių ekskursijų metu. Tačiau pastebėta, kad daugiau nei pusėje analizuotų ekskursijų sunku tiksliai nustatyti, kokia konkreti edukacinė veikla vykdoma, o kai kur netgi painiojamos sąvokos „pažintinė ekskursija“ ir „mokomoji (edukacinė) ekskursija“. Todėl galima daryti prielaidą, kad ne visi regioninių parkų darbuotojai suvokia mokomosios ekskursijos tikslą, uždavinius ir struktūrą, o pati mokomųjų ekskursijų įvairovė nėra iki galo išplėtotą. Tačiau prielaida dėl parkuose dirbančių specialistų kompetentingumo stokos galėtų būti patvirtinta arba paneigta tik tolesniais tyrimais.

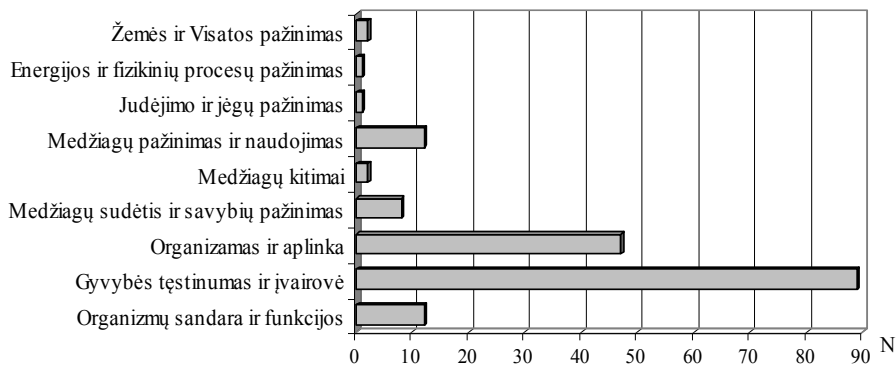
Prieštaringa situacija ir dėl ekskursijų paskirties klasifikavimo pagal amžių ar konkrečias klases. Daugiau kaip 60 proc. visų analizuotų edukacinių ekskursijų yra „universalios“, t. y. gali būti pritaikomos bet kurios klasės mokiniams. Teigtina, kad ekskursijų diferenciacija pagal amžiaus grupes turėtų būti žymiai didesnė.

Analizuojant mokomasias ekskursijas dalykiniu požiūriu, reikia pasakyti, kad didžiausias galimybes ugdymo procesą realizuoti išvykose turi biologijos ir gamtos mokytojai (3 pav.). Daugiau kaip 80 ekskursijų atitinka tų dalykų ugdymo turinį ir numatytų gebėjimų plėtojimą. Žymiai mažiau orientuojamasi į chemijos ir fizikos dalykus (atitinkamai 12 ir 4 ekskursijos). Tačiau galima daryti prielaidą, kad tai nulemia ne regioninių ir nacionalinių parkų aplinka, o sukurtų turizmo produktų stoka, t. y. mokomųjų ekskursijų, – susijusių su šiais mokomaisiais dalykais, trūkumas. Priežastys gali būti įvairios: kūrėjų kompetencijos trūkumas, įvairių priemonių, reikalingų tyrimams, stoka, o gal ir mažas pačių ugdymo institucijų susidomėjimas.

2 pav. Mokomųjų ekskursijų pasiskirstymas pagal mokomuosius dalykus

Analizuojant mokomasias ekskursijas regioniniuose ir nacionaliniuose parkuose, pastebėta tendencija, kad daugiausiai dėmesio skiriama biologinei įvairovei nagrinėti. Tačiau siekiant didesnio tikslumo ir sąsajų su formaliais dokumentais, ekskursijos buvo suklasifikuotos pagal gamtamokslinio ugdymo veiklos sritis (3 pav.). Vertinant pagal šį kriterijų kiekvienoje ekskursijoje buvo išnagrinėtos edukacinės veiklos galimybės pagal visas gamtamokslinio ugdymo veiklos sritis. Todėl viena ekskursija galėjo atitikti kelias veiklos sritis. Nustatyta, kad daugiausia mokomųjų ekskursijų yra skirta gyvybės tęstinumui ir įvairovei (89 ekskursijos iš 92) bei temai „Organizmas ir aplinka. Biosfera ir žmogus“ (47 iš 92), o mažiausiai – judėjimo ir jėgų pažinimui bei energijos ir fizikinių procesų pažinimui (po 1 ekskursiją iš 92). Šie rezultatai patvirtina mokomųjų ekskursijų pasiskirstymą pagal mokomuosius dalykus, nes populiariausios veiklos sritys dažniausiai realizuojamos per biologijos ir gamtos pamokas.

3 pav. Mokomųjų ekskursijų pasiskirstymas pagal gamtamokslinio ugdymo veiklos sritis (N)

Išanalizavus mokomųjų ekskursijų, tinkančių naudoti gamtamokslinio ugdymo procese, turinį, išskirta dažniausiai pasikartojanti veikla ar ugdomi gebėjimai:

- *susipažinti* ir *įgyti žinių* apie biologinę įvairovę;
- *stebėti* gyvūnus ir augalus jų natūralioje gyvenamojoje aplinkoje;
- *mokytis praktiškai* atpažinti augalus (saugomus, vaistinius ir kt.)
- *praktiškai atpažinti* augmenijos įvairovę, saugomus augalus;
- *identifikuoti* žmogaus įtaką gamtinei aplinkai, jos naudą ir žalą;
- *įtvirtinti* ekologinius įgūdžius;
- *tyrinėti* gamtinę aplinką (pvz., tvenkinio augalus ir gyvūnus).

Vis dėlto daugumoje analizuotų edukacinių ekskursijų nenumatyta aiški edukacinė veikla, dažnai jos turi tik pasyvų apžvalginį pobūdį. Mokiniai gauna daug žinių, tačiau mažai praktinės veiklos. Reikia pabrėžti, kad mokomosios ekskursijos efektyviausios tik tuomet, kai mokinys aktyviai dalyvauja veikloje, atlieka konkrečias užduotis.

Apibendrinant gautus rezultatus galima daryti prielaidą, kad tolesnė tiek edukologo, tiek turizmo verslo atstovų veikla turėtų būti nukreipta į bendradarbiavimą ir bendro kokybiško produkto kūrimą. Tai sudarytų sąlygas organizuoti įvairesnę ir kokybiškesnę ugdymo procesą, o kartu ir prielaidas turizmui plėsti.

Išvados

1. Edukologinis turizmas – ugdomoji veikla, realizuojama ekskursijų, kelionių ar išvykų metu, padedanti įgyti žinių ir kompetencijų per praktinę veiklą. Sudarytas edukacinio turizmo sampratos struktūrinis modelis išdiferenciuoja tris pagrindinius komponentus: turizmo ir edukologijos mokslus bei išorinės aplinkos veiksmus.
2. Edukologinio turizmo panaudojimo galimybės gamtamoksliniame ugdyme atskleidžia per studentų ar moksleivių mainų programas, ugdomąją muziejų veiklą, mokomąsias ekskursijas ar išvykas. Viena iš populiariausių edukologinio turizmo realizavimo formų yra mokomoji ekskursija. Tokio tipo ekskursijos suteikia galimybes ugdyti stebėjimų, tyrimų gebėjimus; praplečia mokinių patirtį, ugdo mokslinę pasaulėvoką ir atsakingą požiūrį į aplinką, gamtą, gyvybę.
3. Atlikus mokomųjų ekskursijų, atitinkančių gamtamokslinio ugdymo turinį, analizę Lietuvos regioniniuose ir nacionaliniuose parkuose, nustatyta:
  - Ne visi Lietuvos nacionaliniai ir regioniniai parkai turi parengę mokomąsias ekskursijas ir apibrėžę konkrečią edukacinę veiklą. Didžiausias mokomųjų ekskursijų pasirinkimas Aukštaitijos ir Dzūkijos nacionaliniuose parkuose bei Kurtuvėnų regioniniame parke.
  - Mokomosios ekskursijos labiausiai orientuotos į gamtos ir biologijos mokomuosius dalykus, o mažiausiai – į fiziką.
  - Pagal gamtamokslinio ugdymo veiklos sritis daugiausia mokomųjų ekskursijų, skirtų gyvybės tęstinumui ir įvairovei bei temai „Organizmas ir aplinka. Biosfera ir žmogus“, o mažiausiai – judėjimo ir jėgų pažinimui bei energija ir fizikinių procesų pažinimui.
  - Dažniausiai edukacinių ekskursijų siūloma veikla – susipažinti, stebėti, identifikuoti ir tyrinėti.

Literatūra

Ankomah P. K., Larson R. T. (2000). Education Tourism: A Strategy to Strategy to Sustainable Tourism Development in Sub-Saharan Afrika. *DPMN Bulletin*. Vol. 7 No. 1 p. 19–24.

Bhuiyan M. A. H., Islam R., Siwar Ch., Ismail Ch. M. (2010). Educational Tourism and Forest Conservation: Diversification for Child Education. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. No. 7(C), p. 19–23.

Fidgeon P. R. (2010). Tourism education and curriculum design: A time for consolidation and review? *Tourism Management*. No. 31, p. 699–723.

Garalis A., Švagždienė B., Liesionienė O. (2008). Ekskursijos, kaip edukacinės paslaugos, samprata ir esmė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. T. 4 (13), p. 123–134.

Garbačiauskienė L. B., Stulpinaitė J. (2006). Ekskursija – žinių visuomenės raidos veiksnys: hipotezių iškėlimas. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*. Nr. 2, p. 47–54.

Kalinowski K., Weiller B. (1992). Educational travel. In.: *C.M.Hall and B. Weiler (eds) Special Interest Tourism*. London: Belhavel, p. 15–26.

Klangauskas A. (2006). Specialiųjų ugdymo(si) poreikių moksleivių gamtamokslinio ugdymo aktualumas. Kn.: *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: XII nacionalinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Lucilijus, p. 39–43.

Krivickienė I. (2010). Ekskursijų metodo panaudojimas stiprinant mokinių mokymosi motyvaciją. Kn.: *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje - 2010: XVI nacionalinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Lucilijus, p. 74–77.

Lamauskas V. (2005). Kai kurios metodologinės gamtamokslinio ugdymo tyrimų kryptys. *Gamtamokslinis ugdymas*. Nr. 1 (12), p. 11–25.

Lamauskas V. (2009). Gamtamokslinio ugdymo stiprinimo būtinumas pradinėje mokykloje. *Gamtamokslinis ugdymas*. Nr. 1 (24), p. 4–7.

Lamauskas V. (2010). Gamtamokslinis ugdymas: keletas štrichų sąvokos ir struktūros klausimu. *Gamtamokslinis ugdymas*. Nr. 1 (27), p. 4–7.

Lamauskas V., Gedrovics J., Raipulis J. (2004). Senior pupils' views and approach to natural science education in Lithuania and Latvia. *Journal of Baltic science education*. No. 1, p. 13–23.

Lamauskas V., Ušeckienė L. (2002). Kai kurie metodologiniai gamtamokslinio ugdymo aspektai bendrojo lavinimo mokykloje. *Pedagogika*. 56, p. 140–146.

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Railienė L. (2010) Integuotas mokomasis takas: taikymo pobūdis moksleivių gamtamokslinio ugdymo procese. *Gamtamokslinis ugdymas*. Nr.2(28), p. 29–34.

Ritchie B.W., Carr N., Cooper N. (2008). School Excursion Tourism and Attraction Management. In.: *Fyall A, Garrod B., Leask A., Wanhill S. The Management of Visitor Attractions*. Oxford: Elsevier.

Švagždienė B. (2010). *Expression of tourism service educational potential in a learning organization context = Turizmo paslaugos edukacinio potencialo raiška besimokančios organizacijos kontekste: summary of the doctoral dissertation: social sciences, education (07 S)*. Šiauliai: Lucilijus.

Vilkonienė M., Vilkonis R. (2005) Gamtamokslinis išsilavinimas: kai kurie sampratos aspektai. Kn.: *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje : XI nacionalinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Lucilijus, p. 100–107.

Vilkonis R., Navickaitė R. (2007). The international learning partnership stimulating the teaching outdoors: the comparative analysis of the needs of the methodical information. Kn. *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje-2007: XIII nacionalinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Lucilijus. p. 140–148.

Wood C. (2001). Educational tourism. In.: *N. Douglas, N. Douglas and R. derett (eds). Special Interest Tourism: Content and Cases*. Brisbane: John Wiley, p. 188–211.

Zaleskienė I., Dobkevičienė-Džiovėnienė A. (2007). Edukacinės ekskursijos kaip pilietiško ugdymo metodo veiksmingumas. *Socialinis ugdymas: mokslo darbai*. T. 4(15), p. 37–50.

Summary

THE POTENTIAL OF THE USE OF EDUCATIONAL TOURISM IN NATURAL SCIENCE EDUCATION

Dalia Prakapienė

Vilnius Pedagogical University, Lithuania

Practical training is very important the modern society. Therefore it is recommended to study Natural Science in different environments through observing, exploring, comparing, experimenting and verifying one's own hypotheses, etc. These activities can be realized not only in the traditional classroom, but outside class as well. Educational tourism is a educational activity which is implemented through excursions, tours or trips, and helps to acquire knowledge and skills. One of the most popular forms of educational tourism is the educational excursion, whose importance in education is emphasised in general education programs.

In pursuance of reasoning for the potential of educational tourism in Natural Science education, a research was carried out. The subject of the research was educational excursions in the national and regional parks of Lithuania. The aim of the research was to identify the educational activities in the regional and national parks of Lithuania and to establish the areas of Natural Science education in which the aforementioned activities could be applied. In total, 92 educational excursions, which develop skills in Natural Science education, were analyzed.

The results of the research suggest that not all the national and regional parks in Lithuania have designed educational excursions and defined specific educational activities. The largest choice of educational excursions is in the national parks of Aukštaitija and Dzūkija, and in the regional park of Kurtuvėnai. The educational excursions implemented mainly focus on Natural Science and Biology subjects, with little emphasis on Physics. In terms of the Natural Science education areas, the largest number of the educational excursions are designed for *Continuity and Diversity of Life* and *Organism and Environment; Biosphere and Man*; however, only a few focus on *Movement and Cognition of Force and Energy and Cognition of Physical Processes*. The most popular activities offered by the educational excursions are discovering, observing, identifying and exploring.

Key words: *educational tourism, natural science education, educational excursion, regional and national parks of Lithuania.*

Received 27 January 2011; accepted 25 March 2011

Dalia Prakapienė

Dr., Lecturer, Vilnius Pedagogical University, 39 Studentų Street, LT-08106 Vilnius, Lithuania.

E-mail: prakapiene@gmail.com

Website: <http://www.vpu.lt/>